

PROGRAM PRAC KONSERWATORSKICH

Krzyż przydrożny „Rejsowy”

w miejscowości Dąbrowa

/ Pamiątka z wojny 1914 /

/ gmina Lubaczów /

WOJEWÓDZKI
URZĄD OCHRONY ZABYTEKÓW
z/s w Przemyśle
ZAOPINIOWANO

DNIA 30.11.2023
IRN-15183.5.2023/M

Podkarpacki Wojewódzki
Konservator Zabytków

Beata Kot

Autor programu prac konserwatorskich i restauratorskich:

mgr Barbara Woch

Opaka 2023

ARTEMIS
Konservacja i Sztuki
mgr Barbara Woch
Opaka 111A, 37-600 Lubaczów
NIP 7931270774, REGON 387839820
tel. 677222930

1. KARTA IDENTYFIKACYJNA

A. DANE PRZED KONSERWACJĄ

RODZAJ:

Krzyż kamienny, przydrożny

AUTOR, WARSZTAT, SZKOŁA

Lokalny, bruśnieński ośrodek kamieniarski

MIEJSCE PRZECHOWYWANIA/LOKALIZACJA:

Lisie Jamy

Przy drodze z Lubaczowa do Dąbrowy

Numer ewidencyjny działki : 636

WŁAŚCICIEL:

Gmina Lubaczów

ul. Jasna 1

37-600 Lubaczów

NUMER INWENTARYZACYJNY:

Karta Gminnej Ewidencji Zabytków gminy Lubaczów nr 354/1547

WYMIARY:

Wys. całkowita: 258

Podstawa dwustopniowa

1. 76 x 86 cm, wys. 30

2. 53 x 53 cm wys. 13

Cokół

40 x 30 cm, wys. 120cm

Krzyż

Drzewce 15 x 13 cm, wys. 95

Ramiona szer. 52 cm

Powierzchnia: 428 dm²

TECHNIKA

Kamieniarstwo, bruśnieński ośrodek kamieniarski

WCZEŚNIEJSZE KONSERWACJE:

Renowacje przeprowadzane cyklicznie przez lokalną społeczność.

WCZEŚNIEJSZE DOKUMENTACJE:

Brak danych

B. DANE O KONSERWACJI**INWESTOR:**

Gmina Lubaczów
ul. Jasna 1
37-600 Lubaczów

ZLECENIODAWCA:

Gmina Lubaczów
ul. Jasna 1
37-600 Lubaczów

2. OPIS, ANALIZA FORMY, FUNKCJI I TREŚCI

Krzyż kamienny, przydrożny, usytuowany przy drodze prowadzącej z Lubaczowa do Dąbrowy. Złożony z dwustopniowej podstawy oraz cokołu, na którym ustawiony krzyż z dwoma postaciami u podstawy, wykuty z wapienia roztoczańskiego, zapewne w bruśnieńskim ośrodku kamieniarskim.

Podstawa prosta, zbudowana uskokowo, na której ustawiony cokół, do 1/3 wysokości szerszy, zwieńczony profilowanym daszkiem. Na froncie dolnej partii cokołu ryta inskrypcja na tablicy otoczonej fasetowym obramieniem.

Treść inskrypcji:

PAMIĄTKA

ZWOJNY

1914

Front górnej węższej partii cokołu z wnęką z fasetowym obramieniem, zwieńczoną półkukiem. We wnęce ryty napis:

W.T.

Michał

Bartłomiej

Reis

1920

Katarzyna

Cokół zwieńczony półwałkiem przechodzącym we wklęsły gzyms, zwieńczony prostym, fasetowym daszkiem, na którym ustawiony krzyż na niskiej podstawie. Krzyż z ramionami zakończonymi trójliściem oraz płaskorzeźbionym wizerunkiem Chrystusa Ukrzyżowanego. U podstawy Krzyża dwie postaci, w opracowaniu charakterystycznym dla bruśnieńskiego ośrodka kamieniarskiego.

3. ZAGADNIENIA HISTORYCZNE

Krzyż ufundowany przez mieszkańca zapewne pobliskiej miejscowości w 1920 roku, na pamiątkę wojny z 1914 roku

4. TECHNIKA WYKONANIA

Techniki kamieniarskie,

5. STAN ZACHOWANIA I PRZYCZYNY ZNISZCZEŃ

Stan zachowania zły, wynikający z wielu czynników, w tym naturalnego starzenia się materiału, wieloletniej ekspozycji zewnętrznej oraz narażeniem na zmienne warunki atmosferyczne. Krzyż posadowiony bez fundamentu i izolacji poziomej, co powodowało podciąganie kapilarne i zawilgoceniu podstawy.

Całość powierzchni krzyża pokryta wieloma, łuszczącymi się warstwami malarskimi, co powoduje bardzo zły odbiór estetyczny oraz utrzymywanie się wysokiej wilgotności kamienia pod zdegradowaną warstwami farb.

Kamień w obrębie podstawy pokryty nawarstwieniami biologicznymi, z odspojeniami, spudrowany, osypujący się, co powoduje przedostawanie się opadów atmosferycznych do jego wnętrza i wzmacnia procesy degradacji.

6. CEL ORAZ ZAŁOŻENIA KONSERWACJI I RESTAURACJI

Celem planowanych prac konserwatorskich jest zabezpieczenie przed procesami destrukcyjnym oraz przywrócenie wartości technicznej i estetycznej obiektu. Ważnym elementem prac konserwatorskich będzie wykonanie fundamentu oraz izolacji poziomej, co zabezpieczy

podstawę krzyża przed podciąganiem kapilarnym i spowolni procesy destrukcyjne. Z kolei usunięte zostaną osypujące się warstwy malarskie, odsłaniając pierwotne wykończenie i detale rzeźbiarskie. Odsłonięcie kamienia przywróci pierwotny wygląd obiektu jak również pozwoli na przeprowadzenie zabiegu konsolidacji spudrowych warstw kamienia. Zakończeniem prac konserwatorskich będzie założenie zabezpieczenia hydrofobowego, co zabezpieczy powierzchnię przed utrzymywaniem się wysokiej wilgotności oraz powstawaniem nawarstwień biologicznych. Prace konserwatorskie przywrócą pierwotny wygląd krzyża przydrożnego.

Fundowany przez mieszkańca okolic krzyż, posiada dużą wartość dla lokalnego pejzażu historycznego, a jednocześnie jest świadectwem sztuki rzemieślniczego kamieniarzy z bruśnieńskiego ośrodka kamieniarskiego.

Krzyż eksponowany jest w miejscu widocznym z uczęszczanej drogi i jego wygląd ma wpływ na lokalny pejzaż, jak również stanowi element dziedzictwa kulturowego związanego z bruśnieńskim ośrodkiem kamieniarskim, którego dzieła kamieniarskie są wizytówką i ważnym elementem wizerunkowym regionu.

7. PROGRAM PRAC

1. Wykonanie dokumentacji fotograficznej

Wykonanie dokumentacji fotograficznej obiektów przed rozpoczęciem prac konserwatorskich.

2. Wstępne oczyszczenie oraz demontaż krzyża

Przed rozpoczęciem prac konserwatorskich należy uporządkować teren wokół krzyża z niskiej roślinności. Kolejno oczyścić delikatnie całość krzyża z osypujących się warstw malarskich oraz wtórnych zapraw, wprowadzonych w trakcie kolejnych prac renowacyjnych. Szczególnie należy zwrócić uwagę na stan łączy poszczególnych elementów krzyża, które będą ważne w oszacowaniu zakresu demontażu.

Po ostatecznej diagnozie stanu zachowania obiektu, należy przeprowadzić demontaż w zakresie, który nie będzie zagrażał jego destrukcją.

3. Wykonanie fundamentów

Zaleca się wykonanie fundamentu o wymiarach dostosowanych do wielkości podstawy i na głębokość ok. 1m. Pozwoli to na stabilny montaż krzyża i wykonanie izolacji poziomej, co ograniczy podciąganie kapilarne oraz oddzieli kamień od źródeł zasolenia co spowolni proces destrukcji.

4. Konserwacja podstawy

Należy przeprowadzić konserwację podstaw poprzez usunięcie nawarstwień biologicznych z użyciem preparatów chemicznych stosowanych przy pracach konserwatorskich. Z kolei zdiagnozować stan zachowania. Ubytki uzupełnić metodą flekowania z zastosowaniem materiału o parametrach technicznych i estetycznych zbliżonych do pierwotnego / wapień z pokładów bruśnieńskich / oraz wzmocnić jego strukturę stosownymi, dobrej jakości preparatami np. firmy Remmers.

5. Usunięcie wtórnych warstw malarskich.

Warstwy malarskie na krzyżu należy usunąć metodą chemiczną i mechaniczną, których doboru należy dokonać w trakcie prac konserwatorskich. Szczególnie należy zwrócić uwagę na usunięcie warstwy malarskiej na powierzchni inskrypcji

6. Oczyszczenie krzyża z nawarstwień biologicznych

Oczyszczenie z nawarstwień biologicznych należy przeprowadzić metodą chemiczną z zastosowaniem preparatów np. firmy Remmers. Przylegające owocniki usunąć metodą mechaniczną ze zwróceniem uwagi na stan zachowania powierzchni kamienia.

7. Konserwacja techniczna oraz uczytelnienie inskrypcji

Miejsca spękań oraz przełamań kamienia należy podkleić klejami żywicznymi, w przypadku większych ubytków zastosować metodę flekowania z użyciem materiału o podobnych właściwościach. W przypadku koniecznym z zastosowaniem metalowych sztyftów z materiałów nie podlegających procesom korozyjnym / np. stal szlachetna /.

Inskrypcje w przypadku konieczności, należy uczytelnić poprzez delikatne pogłębienie liter przy pomocy dłutka.

8. Montaż krzyża

W pierwszej kolejności należy wykonać izolację poziomą, na tym osadzić postawy. Po zamontowaniu krzyża należy uszczelnić przestrzeń pomiędzy krzyżem a podstawą aby zabezpieczyć przed zbieraniem się wody.

8. Impregnacja hydrofobowa

Przeprowadzić impregnację hydrofobową powierzchni krzyża z użyciem preparatu do impregnacji kamienia np. firmy Remmers.

11. Wykonanie dokumentacji fotograficznej oraz konserwatorskiej.

Krzyż przydrożny fundacji Michała Bartłomieja Reisa usytuowany przy drodze Lubaczowa do Dąbrowy, 1920 r., stan przed rozpoczęciem prac konserwatorskich, 2023r., fot. B. Woch

Krzyż przydrożny fundacji Michała Bartłomieja Reisa usytuowany przy drodze Lubaczowa do Dąbrowy, 1920 r., stan przed rozpoczęciem prac konserwatorskich, 2023r., fot. B. Woch

Krzyż przydrożny fundacji Michała Bartłomieja Reisa usytuowany przy drodze Lubaczowa do Dąbrowy, 1920 r., stan przed rozpoczęciem prac konserwatorskich, 2023r., fot. B. Woch

Krzyż przydrożny fundacji Michała Bartłomieja Reisa usytuowany przy drodze Lubaczowa do Dąbrowy, 1920 r., stan przed rozpoczęciem prac konserwatorskich, 2023 r., fot. B. Woch

Krzyż przydrożny fundacji Michała Bartłomieja Reisa usytuowany przy drodze Lubaczowa do Dąbrowy, 1920 r., stan przed rozpoczęciem prac konserwatorskich, 2023r., fot. B. Woch

Krzyż przydrożny fundacji Michała Bartłomieja Reisa usytuowany przy drodze Lubaczowa do Dąbrowy, 1920 r., stan przed rozpoczęciem prac konserwatorskich, 2023r., fot. B. Woch

Krzyż przydrożny fundacji Michała Bartłomieja Reisa usytuowany przy drodze Lubaczowa do Dąbrowy, 1920 r., stan przed rozpoczęciem prac konserwatorskich, 2023r., fot. B. Woch